

A RITMIKAI SZINGULÁRIS AVAGY EGYEDI SOKFÉLESÉGEK ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA

BERSZÁN ISTVÁN

Tanulmányomban néhány konkrét esetét vizsgálom a sokféleség igencsak egyedi elgondolásainak: K. Ludwig Pfeiffer médiumkonfigurációkról kialakított koncepcióját,¹ melyben biológiai és kulturális, imaginárius és mediális hatások fuzionálnak; Alain Badiou egyedi többszörös [*singular multiple*] modelljét,² mely az igazságok *politheia*jává változtatja a filozófiát; a lévinasi Másik derridai többségét,³ mely szerint mindenki más egészen más; az önmagaság foucault-i technikáit;⁴ a sokféleség há-

---

¹ K. Ludwig Pfeiffer, *A mediális és az imaginárius. Egy kultúranropológiai médiaelmélet dimenziói*, ford. Kerekes Amália (Budapest: Magyar Műhely—Ráció, 2005).

² Alain Badiou, *Handbook of Inaesthetics*, ford. Alberto Toscano (California: Stanford University Press, 2005); Alain Badiou, *Ethics. An Essay on the Understanding of Evil*, ford. Peter Hallward (London—New York: Verso, 2001).

³ Jacques Derrida, „A halál adománya”, ford. Szabó László, *Vulgo* (2000/3-5): 144-60.

⁴ Michel Foucault, „Az önmagaság technikái”, ford. Kicsák Lóránt, in *uő*, *Nyelv a végtelenhez* (Debrecen: Latin Betűk, 2000), 345-69.; Michel Foucault, „Mi a felvilágosodás?”, in *uő*, *A modernség politikai-*

lózatelméleti, illetve húrelméleti koncepcióit;⁵ illetve hetedszer, a ritmikai dimenziók általam javasolt sokféleségét.⁶ Vajon érvelhetünk-e a szingularitás *magánvalóként* megragadásának ellehetetlenülése után úgy, hogy a szinguláris — számunkra — a sokféleségben elkerülhetetlen tájékozódási kísérleteink révén adódik? És megnyugodhatunk-e abban, hogy az összehasonlítás a különbségek és hasonlóságok vizsgálata, vagy gyanakodnunk kell, hogy ugyanolyan sokféle tájékozódás, mint a felsorolt sokféleségek? Ezeket a kérdéseket azzal a komparatív módszerrel vizsgálom, hogy valamennyi sokféleséget egyetlen irodalmi példán teszek próbára: *A Négyszögletű Kerek Erdő* Dömdödömjének megszólalásaiban.⁷ Lássuk, milyen kapcsolatteremtések születnek ugyanazon hangzásszó megsokszorozódása és az egyedi sokféleségek találkozásából, s kísérleti változtatásuk miként segíthet a *ritmikai szinguláris* kitapintásában.

I. A SOKFÉLESÉG HÉTFÉLE SZINGULARITÁSA

A sokféleség többsége feltételezi a szingulárist. Nemcsak azért, mert egy korpusz csak úgy lehet valóban sokféle, ha elemei egymástól markánsan különböznek, hanem azért is, mert a sokféleség mindig valamilyen egyedi megközelítés révén adott. Lázár Ervin történeteire és figuráira ez ugyanúgy érvényes, mint a sokféleség kutatási kísérleteire. Vegyük számba először, hogy az utóbbiak miként fordítják le Dömdödöm „szűk-szavú” megszólalásait.

...Mikkamakka észrevette a megkötözött Dömdödömöt, és odaszaladt hozzá.

---

filozófiai dilemmái, a felvilágosodáson innen és túl, szerk. és ford. Szakolczay Árpád (Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutató Intézete, 1991).

⁵ Barabási Albert-László, *Behálózva. A hálózatok új tudománya. Hogyan kapcsolódik minden egymáshoz, és mit jelent ez a tudományban, az üzleti és a mindennapi életben*, ford. Vicsek Mária (Budapest: Magyar Könyvklub, 2003); Barabási Albert-László, *Villanások. A jövő kiszámítható* (Budapest: Nyitott Könyvműhely, 2010). A húrelmélet olvasmányos bemutatását lásd Brian Greene, *The Elegant Universe: Superstrings, Hidden Dimensions, and the Quest for the Ultimate Theory* (New York: W.W. Norton, 1999).

⁶ Berszán István, *Terepkönyv. Az írás és az olvasás rítusai — irodalmi tartamgyakorlatok* (Kolozsvár: Koinónia, 2007); Berszán István, *Gyakorláskutatás* (Pozsony: Kalligram, 2013).

⁷ Lázár Ervin, *A Négyszögletű Kerek Erdő* (Budapest: Osiris, 1997).

- Hát ez meg micsoda?! Ki kötözte meg Dömdödömöt?
— Dömdödöm, dödöm, dömdödöm — mesélte Dömdödöm.
— Nahát! — csodálkozott Mikkamakka, és oldozta a csomókat. — És ezek mind beugrottak?
— Dödöm — mondta Dömdödöm.
— Ló Szerafin is?
— Dödöm, dödöm.
— És mit akart?
— Dömdödöm.
Mikkamakka felnevetett.
— Jópofa! Kincseket? Aranyat?
A többiek odasereglettek köréjük, csak Zordonbordon cövekelt a másik oldalon, mint akinek gyökeret eresztett a lába.
Bruckner Szigfrid nagy hévvel magyarázott Mikkamakának.
— Ne higgyél Dömdödömnek...⁸

1. A sokféleség médiumkonfigurációkra hangolódó kutatási kísérlete (K. Ludwig Pfeiffer)

A mediális kultúrák vizsgálatában és összehasonlításában K. Ludwig Pfeiffer a hagyományosan művészeteknek nevezett médiumkonfigurációk vizsgálatát javasolja. Az alaktalan lacani vágy imaginárius projekciók és kulturális médiumok révén ölthet alakot magától elidegenülve; így alakulnak ki a történetileg és kulturálisan sajátos médiumkonfigurációk: az antik színház, a polgári opera vagy a japán színházi formák. Egy kultúrantropológiai médiaelmélet „ezen média- és tapasztalatalakzatok reprezentatív profiljait kívánja leírni a kulturális összehasonlítás szempontrendszer alapján”.⁹ A diszkrpanciák hézagaiban virágzó mediális kultúra megpróbál közvetíteni a kiéleződött ellentétek között, de ugyanakkor színre is viszi ezeket az ellentéteket. Egy kultúra történetében, illetve egymástól különböző kultúrák összehasonlító vizsgálatában a kialakuló médiumkonfigurációk eltérő hangsúlyai, illetve csúszásai mentén tájékozódhatunk, és sokféleségüket úgy gondolhatjuk el, mint hasonló mediális problémákra

---

⁸ Lázár, *A Négyszögletű Kerek Erdő*, 164-65.

⁹ Pfeiffer, *A mediális és az imaginárius*, 12.

válaszoló különböző megoldási kísérleteket. Így tekinti át Pfeiffer a nyugati regény történetét, illetve így veti össze a nyugati és japán színházi formákat.

Dömdödöm a diszkurzív médium túltengéséből adódó problémára válaszol Lázár Ervin meséjében. Azzal, hogy a beszédet hangzó ritmusára redukálja, sőt ugyanazon hangzásszó eltérő ritmusaira, a megszólalás gesztusértékét emeli ki, amit a diszkurzív médium önreferenciális begubózása (különösen a posztmodernben) teljesen háttérbe szorított. Valahányszor Dömdödöm megszólal, az az interaktív kulturális performancia kerül vissza az irodalomba, melyet a diszkurzív összetettség monomediális magára záródása nagy mértékben kiszorított onnan. Ha hihetünk Aromónak, Dömdödöm a szeretet ellentmondásos interpretációi hallatán mondott le a beszédről, s attól kezdve a *'szeretlek'* ritmusát indítványozza minden megszólalásakor vagy megszólalás helyett. A Pfeiffer-féle sokféleség tehát a kulturális performancia és a diszkurzív összetettség konfigurációinak (nyugati és keleti) eseteit foglalja magába, s azok körében teszi elhelyezhetővé azt a mesefigurát is, aki csak annyit tud mondani, hogy dömdödöm, s aki a mediális kultúra történeti produktumaként a beszédgyakorlat és az emberi gesztusok közötti egyre nagyobb diszcrepanciát hivatott áthidalni, miközben színre is viszi ezt a szakadást.

2. A sokféleség igazságtörténekekre hangolódó kutatási kísérlete (Alain Badiou)

Alain Badiou, aki szintén Lacan-tanítvány, csak másképp, a mester „ne add fel a vágyad!” imperatívuszára alapozza az igazságtörténeke *folytasd*-etikáját. A szubjektív igazság radikálisan szakít a fennálló helyzetben objektívnek számító tudással, de sohasem totális, hanem szinguláris igazság. Mindig van egy megnevezhetetlenje, amely egyediségét, lacani értelemben vett *reálisát* képezi, s melynek megnevezését csak azon az áron erőlteshetjük, hogy objektívalódik, s így megszűnik igazságtörténeke lenni. Noha az igazságtörténekek csak 4 szubjektivitás típusát különíti el (politika, tudomány, művészet és szerelem), Badiou nagyon eklektikus példatárat vonultat fel: Szent Pál¹⁰ és a kínai kulturális forradalom első szakaszának harcosai ugyanúgy az igazságtörténeke szubjektumai, mint a fennálló tudással radikálisan szakító tudós vagy egy esztétikai konfigurációval szakító művész, illetve a szerelmesek, akik ugyancsak a találkozásuk előtt fennálló helyzet lehetetlenjét

---

¹⁰ Alain Badiou, *Szent Pál. Az egyetemesség apostola*, ford. Csordás Gábor (Budapest: Typotex, 2012).

hozzák mozgásba. Badiou filozófiája szerint „[a]z Embert az általa állított gondolat révén kell azonosítanunk, azok révén a szinguláris igazságok révén, amelyekre egyedül képes, a Halhatatlan révén, mely a legellenállóbb és a leginkább paradox állattá teszi”.¹¹

Dömdödöm radikálisan szakít a fennálló tudás retorikájával, illetve diskurzusaival, így hozza mozgásba annak a helyzetnek a lehetetlenjét: a szeretet moccanását. A versíró versenyt eldöntő költeménye például azzal fegyverzi le az egymás ellenében fellépő poétahéroszokat, hogy túlmegy a helyzetre jellemző partikuláris felosztásokon (pl. győztes és vesztesek, bíró és versenyzők, utánczó és eredetiek), s egyetemes szeretet-üzenete mindenkinek ugyanúgy szól. Igazsága ezáltal lesz több a helyzetre jellemző partikuláris töltetnél, ő maga pedig a kisajátító szeretet-diskurzusokat megtörő, de csak Aromo fabulájában fennmaradó *Esemény* halhatatlanjává, melyhez minden affirmatív dömdödöm-megnyilvánulásában hű.

3. A sokféleség vizsgálatában a másik többségére hangolódó kutatási kísérlet (Jacques Derrida)

A kierkegaard-i, illetve lévinasi Másik, aki mögött Isten abszolút mássága áll, Derridánál többszörössé válik: „[b]árki más (abban az értelemben, hogy minden egyes más) egészen más (abszolút más)”.¹² Így kerülünk mindannyian a Mórijára, mert mi is csak úgy teljesíthetjük a másik iránti kötelességünket, mint Ábrahám: ha elébe megyünk valamely másik abszolút kérésének, ezzel eláruljuk az összes többi *másik* iránti kötelességünket. Ábrahám felajánlja Istennek fia halálát, de ezzel szeretett fiának a halált adományozza. Ma sincs mód elkerülnünk az etikai döntésáldozatot: abban a pillanatban kell döntenünk, amikor a tudás paradoxonokba dermed, és nincs, ami indokolhatná egyedi döntésünket. A másik többségének feloldhatatlan etikai botránya lehetlenné tesz minden mentséget: marad a félelem és reszketés, amely nem nyelv, hanem inkább annak másikja. És Derrida kész feláldozni egyszülött fiát, a dekonstrukciót, hogy elébe menjen a nyelvnélküliség, avagy az *abszolút szinguláris* kérésének.

---

¹¹ Saját fordítás angolból: „Man is to be identified by his affirmative thought, by the singular truths of which he is capable, by the Immortal which makes of him the most resilient [*résistant*] and most paradoxical of animals.” Badiou, *Ethics*, 16.

¹² Derrida, *A halál adománya*, 158.

Dömdödöm a szeretet abszolút kötelességének megy elébe, amely sohasem lehet valami más ürügye, nem tesz lehetővé semmilyen kifogást és nem tűri a fokozatokat: vagy egészen és igazán az ami, vagy egyáltalán. Mivel a beszélők gyakran elcserélik valamely ürügyre, elfogadhatónak ítélt indokokra hivatkozva visszavonják, vagy fokozatokkal álcázzák az elégtelenségét, Dömdödöm minden „megszólalásában” kész feláldozni a beszédet, hogy *ne árulja el* a szeretetet. Mert vagy szeret valakit, s akkor ez megnyilvánul, ha nem mondja is, vagy beszél róla, *anélkül/ahelyett*, hogy szeretne. Vannak helyzetek, melyekben célszerűbbnek tűnik elhallgattatni a kibontakozóban lévő furcsa viszonyok iránti ellenérzést, és a rendkívüli *hadi* állapotra hivatkozva felfüggeszteni a normális, civil kapcsolatok érvényét, hogy mozgósító vezényszavakhoz igazodjunk. A hatékonyság nevében a tisztás lakói is feláldozzák a közösséget a feltétlen egység kedvéért, melynek leginkább példát statuáló módja az, ha ellenszegülőként a legközelebbivel számolnak le. Amikor Dömdödöm sem a külső (pomogácsokkal riogató), sem a belső (hadi fegyelmet követelő) megfélemlítés kényszere alatt nem hajlandó kitérni a szeretet abszolút kötelessége elől, maga lesz áldozattá az áldozathozatalban, ahogy Ábrahámnak is meg kell ölnie magában az apát szeretett fia halálának felajánlásával. S mivel mindketten lemondanak a kifejezésről, nem válhatnak tragikus hősöké, akiknek igazat adunk, hanem inkább a félelmünk és reszketésünk forrásaivá: sohasem érthetjük meg őket, csak előlről kezdetjük történetüket saját döntésáldozatainkban.

4. A sokféleség történeti önmagunk többességére hangolódó kutatási kísérlete (Michel Foucault)

Foucault különbséget tesz az önmagaság egymástól történetileg eltérő technikái között:¹³ a görög-római kultúrában az *önmagunkkal* törődés a helyes szabályokhoz igazodást jelentette, a korai kereszténységben az önvizsgálat önmagunkról lemondáshoz vezetett, a XVIII. századtól kezdve pedig önmagunk állandó történeti kritikájaként válik felvilágosult filozófiai éthosszá. Ennek megfelelően az a feladatunk, hogy tüzetes történeti vizsgálódások révén tárjuk fel azokat a szubjektív formákat, amelyeket évszázadokon át ránk erőltettek, s így megértsük, miként lettünk azzá, akik vagyunk. Ugyan-

---

¹³ Foucault, *Az önmagaság technikái*, 347-49.

akkor a képzelet aktuális határain élve állandóan meg kell próbálnunk túllépni a szubjektivitás határait, „hogy többé ne legyünk azok, amik vagyunk, ne tegyük vagy ne gondoljuk azt, amit teszünk vagy gondolunk”,¹⁴ hanem szabadon megalkothassuk önmagunkat. Ez az antihumanista etika tagadja az ember egyszer s mindenkorra adott természetének feltételezését, és feladatul tűzi ki önmagunk állandó átalakításának művészetét — az önmagaság újabb és újabb technikáinak többségét védi a szubjektummá tevés minden uniformizáló, hatalmi kísérletével szemben.

A Négyzetű Kerek Erdő formája Foucault filozófiai etikája felől nézve a szubjektivitás eldöntetlenségnek modellje, eseményei pedig az önmagaság Lázár Ervin könyvében kialakított technikáiként olvashatók. Tisztásának lakói ugyanis csupa olyan figura, akik még/már nem illenek bele a „normális”, azaz az érvényben levő normák és hatalmasságok alattvalóiként *szubjektivizált* egyének társadalmába, ezért megpróbálják átnevelni a hajlamaikat vagy kinevetik őket, ami a kiátkozással egyenértékű. Mikkamakra azonban kimenti őket, és belőlük formálódik a Négyzetű Kerek Erdő alternatív, a képzelet aktuális határain élő közössége, akiknek sikerül megőrizniük kincseiket, vagyis önmaguk besorolhatatlanságát.

5-6. *A sokféleség hálózati térre versus a rezgésmintázatok nem ugyanazon törvényszerűségeken alapuló tereire hangolódó kutatási kísérletei (Barabási Albert László versus Brian Greene)*

A Barabási Albert László által kidolgozott hálózatelmélet a fizika és matematika törvényszerűségeit a biológiai, gazdasági, társadalmi és humánjelenségekre is kiterjeszti. Voltaképpen ezúttal is a sokféleség előbbiekhez fogható egyedi elgondolásáról van szó: ahogy médiumkonfigurációkként, igazságtörténéseként, a másik többségeként, vagy az önmagaság technikáiként a sokféleség egyedi formát öltött, ezúttal a hálózat-szerűség révén válik egyedivé, mely a sejtek fehérjéi közötti reakcióktól a trofikus lán-cig, vagy a gazdasági folyamatoktól az egyéni viselkedésig mindent egy komplex hálózati tér jelenségeiként tár fel, amelyben minden összefügg mindennel. Barabási szerint

---

¹⁴ Foucault, *Mi a felvilágosodás?*, 108.

[a] huszadik században az összetett hálózatok összetevőinek feltárásában és leírásában olyan messzire mentünk, amennyire csak tudtunk. A természet megismerését célzó küldetésünk során egy üvegtetőbe ütköztünk, mert még nem tudjuk, hogyan kell a részleteket összeilleszteni. Azok az összetett problémák, melyekkel szemben találtuk magunkat, a kommunikációs rendszerektől egészen a sejtbiológiáig, egy teljesen új vázszerkezetet követelnek meg. Térkép nélkül vállalkozni az előttünk álló útra reménytelen lenne. Szerencsére a folyamatban lévő hálózati forradalom már a kulcsfontosságú térképek jelentős részéről gondoskodott.¹⁵

Dömdödöm megszólalásai is azért érthetőek mindannyiszor másként és másként a társak által, mert ugyanaz a megnyilatkozás más-más hálózati kapcsolatok révén nyer új pozíciót. A szöveg egy olyan hálózatot teremt, amelyben a *dömdödöm* kifejezés újabb és újabb, de jól meghatározott kapcsolatok csomópontjaként válik funkcionálissá. A csomópontot ugyanis mindig a kapcsolatai teszik egy skálafüggetlen hálózat sohasem véletlenszerű vagy átlagos részévé.

A fizikai húrelmélet is a makró és mikrovilágot összekapcsoló végső elméletté kíván válni (a kvantumfizikai jelenségek és az általános relativitáselmélet égitestekre szabott törvényszerűségeinek együtt vizsgálása révén), de az eltérő rezgésmintájú húrok és a fekete lyukak térparadoxonjai alapján nem zárja ki a párhuzamos világok, illetve „párhuzamos”, egymásra vissza nem vezethető terek sokféleségét, amelyekben esetleg nem ugyanazok a törvényszerűségek érvényesek.¹⁶ Dömdödöm megszólalásainak ezúttal a szóródása az érdekes: az, ahogy ez a ritmusra szabott hangszó mindig újabb és újabb, akusztikai, illetve viselkedésbeli rezgésmintákat/ritmusokat vesz fel, s ezáltal képez eltérő (jelentés)világokat és gyakorlástereket.

7. A sokféleség mozgásterekre, gesztusrezonanciákra hangolódó kutatási kísérlete (Berszán István)

A magam részéről a figyelemgyakorlatok (gyakorlati kapcsolatteremtés) révén követhető történések sokféleségét kutatom, újabban a húrelmélettel kialakított affinitások

---

¹⁵ Barabási, *Behálózva*, 182.

¹⁶ Vö. multiverzum-feltételezések, Greene, *The Elegant Universe*, 165-68.

mentén. A kiegészítő görbült térdimenziók analógiájára a történés kiterjedt (fizikai vagy történeti) idődimenzióját kiegészítő, görbült *ritmikai* dimenziók kutatását javaslom — a gyakorlás eltérő mozgástereinek elméleti és kísérleti vizsgálatát az irodalmi írás és olvasás gesztusrezonanciáiban.¹⁷ Ha előadást tartok, irodalmat olvasok, imádkozom, izmokat gyúrok, vagy bármi másban gyakorlom magam, az nemcsak egy mérhető tér- és időkoordinátákkal megadható lokációban történik, hanem egy olyan történés terében is, melyet megfelelő gesztusok ritmizálnak. A gesztusok tere sohasem csak egy 4 dimenziós téridő, hanem ezeken túlmenően egy *ritmus* mozgástere is, így amit a megfigyelő egy 4 dimenziós téridőben mér fizikailag, az *gyakorlatilag* egy ritmikai dimenzióval egészül ki. Nemcsak az a kérdés, hogy a fizikailag mérhető térben és időben hol történik valami, hanem az is, hogy mely gyakorlati/ritmikai mozgástérben. Mert az idő mint a mozgás tere nemcsak (mérhető) tartam, hanem ritmus is. A húrelmélet terminológiájával szólva két idődimenzióval kell számolnunk, sőt, minthogy az eltérő ritmusú történéseknek más és más az ideje, valójában igen sok kiegészítő idődimenzióval. A ritmus tehát kétdimenziós idő, de minden ritmusnak más a kiegészítő dimenziója.

A kiegészítő, görbült térdimenziók rendkívül kisméretűek (a Planck-hossz, azaz 10^{-33} cm alattiak), éppen ezért nagyon precíz mérési technológiára lenne szükség a kimutatásukhoz. Az extra idődimenziók esetében ugyanígy kifinomult figyelemre van szükség, precíz figyelemgyakorlat nélkül észrevehetetlenek maradnak, vagy csak más idődimenziókra redukáltan észleltek (pl. történeti idődimenzióban). Az irodalmi/művészi gyakorlatok eléggé intenzívek ahhoz, hogy olyan történések is észrevegyenek, amelyek nem a mérhető fizikai vagy a történeti időben történnek, hanem rendkívül kifinomult figyelemgesztusok mozgástereiben vagy ritmikai dimenzióiban. A görbült idődimenziókat tehát úgy tételezhetjük, mint egy-egy ritmus önmagába visszahajló tartamának ritmikai dimenzióit. Ahogy egy húr rezgésmintázata önmagába visszahajló történés, egy gyakorlásrítmusnak is mindig van kiegészítő görbült idődimenziója. Elvben egy húr rezgésmintázata változhat, de csak olyan extrém körülmények között, mint a Big Bang. A figyelemgyakorlatokban viszont lehetővé válik a többféle rezonanciaminta többszöri változtatása. Meg kell különböztetnünk tehát a történés folyamatát (process) a kiterjedt

---

¹⁷ Berszán István, *Complexity and Spaciousness — Networks, Strings and Spaces of Motion*, kézirat

idődimenzióban a gesztusok extra-idődimenzióitól, melyeket analogikusan „Calabi-Yau” mozgásterekként gondolhatunk el.¹⁸

Dömdödöm nem szavakban, hanem gesztusokban beszél, s ezek gyakorlásritmusa szerint történik más és más vagy ugyanaz a megszólalásaiban. A társak pedig, akik gesztusrezonanciákban követik figyelemmoccanásait, nem is annyira megértik őt, hanem inkább tájékozódni tanulnak a mozgástereiben. Dömdödömöt „csak az nem érti, aki mind a két fülére süket. Vagy még annál is jobban.”¹⁹ Vagyis aki nem tud figyelni a szeretet megnyilvánulására, amely mindig összehasonlíthatatlanul és mégsem összetéveszthetetlenül szinguláris, mivel mindig másképp mondja/teszi ugyanazt. Ahhoz, hogy ne tévesszük össze a színlelésével, szófordulatokba kövülésével, önzésbe, gyűlöletbe, hatalmi pózba vagy hamis fokozatokba fordulásával (lásd Dömdödöm nyitánybeli történetét, melyben ezekkel találkozik),²⁰ a gesztusok moccanásának szingularitására kell figyelniük. Így lehet észrevenni, hogy Bruckner Szigfrid ünneplőbe öltözött, mikor egyetlen pepita nadrághoz a piros nadrágtartóját vette fel (merthogy abból kettő volt neki, egy piros, meg egy szürke). Szörnyeteg Lajos, a legjobb szívű behemót veszi észre az ünneplést a nadrágtartócsereiben, s jóllehet a többiek ezt először esetlegesnek tartják, Dömdödöm intelmére mindenki ráeszmél, hogy tényleg úgy van:

— Hogyhogy ünneplőbe? — kérdezte Mikkamakka. — Tudtommal ez az egy pepita nadrágja van.

Erre Dömdödöm Bruckner Szigfridre mutatott.

— Dömdödöm, dömdödöm — mondta élénken.

Áhá! Most vették észre. Szigfrid a piros nadrágtartóját vette föl.²¹

Dömdödömöt azért nem lehet becsapni a pomogácsok küszöbön álló támadásával sem, mert ő sohasem a szándékolt hatásra, hanem az éppen történő gesztusokra figyel. Így aztán Kisfejű Nagyfejű Zordonbordon fenyegető nagylelkűségében azonnal észreveszi a zsarolást, a társak hadi tanácsában pedig a vezérkedést. És megfordítva:

---

¹⁸ A Calabi-Yau terek a kiterjedt térdimenziókon kívül görbült kiegészítő dimenziókat is tartalmaznak a húrelmélet kalkulációi szerint. Lásd Greene, *The Elegant Universe*, különösen a *More Dimensions Than Meet the Eye* című fejezet, 86-98.

¹⁹ Lázár, *A Négyzögletű Kerek Erdő*, 61.

²⁰ Uo. 18-20.

²¹ Uo. 76.

csak az hallja Dömdödöm megszólalásait éppen odaillőnek, aki nemcsak a helyzetet vagy a kontextust ismeri, hanem Dömdödöm nyíltságát is viszonyozza (a többiek számára dödögése értelmetlen zaj marad).

II. KÍSÉRLET ÉS GYAKORLÁS RITMUS

1. A kutatás ritmikai dimenziói

Első látásra úgy tűnhet, hogy egyszerűen más-más sokféleségekről volt szó eddig, melyeknek nem sok közül van egymáshoz, s a sort tetszőlegesen folytathatnánk. Bizonyos mértékig ez valóban így van, de ha azt vizsgáljuk meg, hogy egyenként miképpen teszik szingularissá a sokféleséget, illetve milyen tájékozódást tesznek lehetővé ezáltal, akkor érzékelni fogjuk egyfelől a többségükből adódó tájékozódási kényszert, másfelől pedig a szingularitás *magánvalóként* megragadásának ellehetetlenülése után kutatási kísérleteink ritmikai szingularitásának feltárásába foghatunk. Persze, amennyiben az egyedi sokféleségeket tájékozódási gyakorlatokként vizsgáljuk, az a gyanú merül fel, hogy valamennyi itt szóba hozott sokféleséget az általunk elképzelt sokféleség karámjába terelünk, arra redukálunk. Ellenőrzésképpen azt a kísérletet kellene elvégeznünk, hogy sorban valamennyi egyedi sokféleséget az összes többire is alkalmazni próbáljuk, majd pedig összevetjük az eredményeket. A redukció ugyanis akkor áll fenn, ha az eltérő tájékozódási gyakorlatokat egyetlen elméleti rendszer terében rendezzük viszonyba egymással, s így valamennyit ugyanannak a rendszerműködésnek a részévé tesszük: például médiumkonfigurációkként vizsgáljuk az igazságokat, a Másik etikai imperatívuszát, az önmagaság történeti technikáit, a hálózati modellt, a húrelmélet *M(aster) theory*-ját és a történet kiegészítő ritmikai dimenzióit; vagy igazságtörténésként (illetve az igazságtörténet erodálódásaként) írunk le valamennyi itt felsorolt kutatást; kimutatjuk bennük az etikai döntésáldozatokat, az önmagaság kutatásbeli technikáit, hálózatjellegűket, megalkotjuk az összekapcsolhatatlan kutatási területek valamely közös elméletét (*M theory*-ját) vagy eltérő mozgástereknek nyilvánítjuk őket.

Mégis van egy eltérés a gyakorlások kutatás ajánlata és a felsorolt többi javaslat között: az összes közül ez az egyetlen, amely nem kívánja a hasonlóságok és különbségek ugyanazon elméleti rendszerének terében viszonyba rendezni a többit. Amennyiben a kutatási gyakorlatokat tájékozódási kísérletekként vizsgáljuk, éppen az derül ki, hogy

mozgástereik nem redukálhatók egymásra. A gyakorlatok valamely rendszere közös teret feltételezne, de a gyakorlás ritmikai dimenzióinak kutatása éppenséggel a kapcsolatteremtés gesztusainak sokféleségére kíváncsi — azt tárja fel, hogy a viszonylétesítés kutatás közben sem merítheti ki azok lehetőségeit. A kapcsolatteremtés gyakorlatai nem viszonyszerűen függenek össze: csak a gyakorlás megváltozása révén járhatunk át az egyik mozgásteréből a másikba és vissza. Úgyhogy bennük és közöttük egyaránt gesztusrezonanciák révén tájékozódunk. A tájékozódási kényszer abból adódik, hogy nincs köztes tér, amely átfoghatná valamennyi ritmus mozgásterét, csak valamelyik gyakorlaton belül rendezhetjük el (látszólag) a többit, miközben kizárjuk azok saját ritmusait, avagy kizárulunk azokból. Van olyan tájékozódási gyakorlat, amely egy vagy néhány domináns ritmusnak igyekszik érvényt szerezni az élet minél több területén, de ez óhatatlanul a mozgástér beszűkülésével jár. A tágasság sohasem lehet behatárolt tér, hanem csak mozgásterek sokfélesége, amelyekben és amelyek között gyakorlati tájékozódással szerezhethetünk jártasságot. Hogy ténylegesen melyikben szerzünk és melyikben nem, az a minket érő késztetésekből adódó tájékozódási kényszer és gyakorlati tájékozódásunk gesztusrezonanciáin múlik.

A művészi gyakorlatok rendkívül kifinomult és rendkívül intenzív figyelemgesztusai abban segítenek, hogy a tájékozódásban igényesebbek, s a figyelemgyakorlatok ritmusváltásaiban jártasabbak legyünk. A Négyszögletű Kerek Erdőbe Mikkamakkát követve érkező elbeszélő (és az őket követő olvasó) eltűnik a *bemutatkozásban*. Mert hogy ettől kezdve a tisztás lakóinak gesztusaiban, illetve történeteik ritmusában szereznek jártasságot gyakorlással: olyan írás és olvasásgesztusokban, illetve olyan rajzolás és nézésgesztusokban, amelyekre és amelyekben intenzív figyelemgyakorlataikkal rezonálnak. Nemcsak a szereplők neveit és a róluk szóló szövegmondatokat írjuk, olvassuk, hanem azoknak a figyelemgesztusoknak a ritmusát is, amelyekben tájékozódni tanulunk. A nyitány vége író és olvasó gesztusrezonanciája a könyvben történőkre: „— Csak azt akarom... csak annyit akarok — dadogtam a hirtelen felzengő csendben —, hogy dömdödöm.”²² — Dömdödömöt és pajtásait csak akkor követhetem, ha megtanulok rezonálni a mocanásaikra, különben kiesem történeteik ritmusából.

Ugyanezért nem érdemes az összehasonlítást sem a hasonlóságok és különbségek viszonyhálózatára szűkíteni. A gyakorlati átjárások a komplex viszonylétesítést a kap-

---

²² Uo. 21.

csolatteremtés sokféleségévé változtatják, az összehasonlítást pedig tájékozódási gyakorlattá. A kutatás sohasem pusztán megfigyelői spektálás, nem is csak egy kiválasztott apparátus működése, hanem kísérleti gyakorlás (a spektáló figyelmet is beleértve). Hipotézisem szerint a felsorolt sokféleségek egyedisége ilyen kísérleteken múlik: a kapcsolatteremtés gesztusának szingularitásán a tájékozódási kényszer nyomására hozott gyakorlati döntésekben. Ezért nem vezethető le maradéktalanul egy kontextus és/vagy a kiterjedt történeti dimenzió viszonyaiból. A továbbiakban próbáljuk meg figyelembe venni a kiegészítő ritmikai dimenziók történéseit is.

2. Mediális színrevitel

Pfeiffer történeti vázlatot nyújt a diszkurzív médium túltengéséről a nyugati kultúrában, s ezt a japán kultúrával történő összehasonlítás közben mutatja ki. De mindez a kultúrák mediális funkcióinak követése révén történhet, vagyis egy olyan kutatási gyakorlatban, amely a művészetekben mediális működések és konfigurációk szerint tájékozódik: számára a kapcsolatteremtés mediálást, illetve a médiumok kapcsolódását jelenti. Nemcsak perspektíva-választásról vagy intencionális ráirányulásról van szó, amely a konstatózó spektálás egy formája, hanem a figyelem gyakorlásának a mediális működésekre történő kísérleti ráhangolódásáról. A japán színházi formák vizsgálata közben Pfeiffer médiumkonfigurációk működését követi, melyben biológiai és kulturális, imaginárius és mediális hatások „*fuzionálnak*”. A mediális működésekre „szakosodott” figyelem ugyanúgy „mediálja” a nóban, kabukiban, bunrakuban gyakorolt ügyességeket, mint ahogy Arisztotelész színházleírásától kezdve az önreferenciális diszkurzivitás is „metaforizálja” (vagy diszkurziválja) a kulturális performanciát²³, és ezáltal elveszti azt, kiesik a ritmusaiból. A húrelmélet terminusát használva Pfeiffer nyomán olyan *világszeletbe* kerülünk, ahol minden mediális kapcsolatok történésein/történetén múlik. A húrok rezgésmintáinak (ez a húrelmélet alaptörténete) ezúttal a mediális működések és történeti konfigurációik felelnek meg: Dömdödöm megszólalásai itt mediális hatások. A jelentésnélküli 'dömdödöm' egyfelől a diszkurzív médium pusztán működését jelzi, másfelől viszont azoknak a vágyprojekcióknak a megtestesülé-

---

²³ Pfeiffer *A mediális és az imaginárius*, 42.

sét, amelyek más kulturális médiumokra is kivetülve hozzák létre a geográfiailag és történetileg egyedi médiumkonfigurációkat. Amit szeretetnek nevezünk, voltaképpen a diszkurzív médium részleges kikapcsolásának hatásába vetített vágy: a szeretet az, amit *szeretnénk*, s ezért belelátjuk egy mozdulatai, kinézete, története, illetve hangja révén alakot öltő mesefigura „szűkszavúságába”. A jóság gyanúsán kapcsolódik valamilyen fogyatékosághoz: ha Szörnyeteg Lajos, a legjobb szívű behemót egyfelől csúnyácska, másfelől butácska, Dömdödöm, a szeretet hőse nyelvileg fogyatékos, hiszen csak annyit tud mondani: dömdödöm. Mindkét esetben egy-egy meglévő médium váratlan kikapcsolása képes ezt a fogyatékoságot rejtélyes többletté változtatni. Szörnyeteg Lajost hatalmas testi erejének fel nem használása teszi a jóság és bárgyúság alternatív(áinak) hordozójává. Dömdödömről titokban feltételezik, hogy tudna beszélni, csak nem akar — ez a legszorultabb helyzetben is kitartó lemondás viszi színre mediálisan a szeretetet.

3. *Harcos afirmáció*

Badiou szerint a filozófia maga nem tartozik az igazságtörténetek közé, hanem azok képezik az előfeltételét: *egy filozófia akkor dolgozhatja ki az igazság kategóriáját, ha vannak igazságok (többes szám!), amelyekre ezáltal rámutathat. Mivel azonban egyedül képes egyszerre gondolni őket, az igazságoknak helyet adó úrré stilizálja magát. Ezzel azonban óhatatlanul ki is sajátítja az úrt, melyben nemcsak rámutat az igazságokra, hanem ahol meg is szervezi azok *politheaiá*-t, melyből ugyanúgy kizárja a „rivális” alternatívákat, mint Platón a költészetet. A filozófia helye, illetve a hely filozófiája révén Badiou az úrt a radikális gondolkodás mozgásterévé teszi:²⁴ a legkülönbözőbb szubjektivitásformák lehetnek igazságtörténetek, de csak annyiban, amennyiben forradalmi törekvések maradnak (a Szent Pál által kezdeményezett apostoli szubjektivitásnak is az egyetemesség politikai felfedezéseként van helye az igazságtörténetek között). Az egyetemessé történő kapcsolatteremtés a fennálló helyzettel/tudással radikálisan szakítás révén történik (ahogy Lacannál is a reálissal való szembesülés csak a fennálló szimbolikus rend traumatikus összeomlása révén lehetséges, hogy majd ennek*

---

²⁴ Lásd erről bővebben Berszán István, „In(ter)esztétikák, avagy a szomszédságról. Művészet, filozófia, politika és etika határkérdései”, *HELIKON Irodalomtudományi Figyelő*, LIX (2013/4): 507-27.

a traumának a jelölője váljon vezérelővé egy új szimbolikus rend kiépítésében).²⁵ A kutatás gyakorlata ezúttal a (baloldali) politikai törekvés ritmusára hangolódik, ebből vezet le minden más gyakorlatot.

Ha belül akar maradni az igazságok politheáján, Dömdödömnek forradalmárrá kell változnia. Semmiképpen nem lehet áldozat, amely itt szubjektivitásának lényegétől vagy halhatatlanjától fosztaná meg, mert halandó, állati szubsztrátumára fokozná le őt. A szeretet legfeljebb a fabulája annak az igazságtörténésnek, melynek (Lacani) reális egészen másképpen nyilvánul meg. Mindenekelőtt a töretlen ellenállásban, amely nem enged sem a megfélemlítésnek, sem a bántalmazásnak. Továbbá a helyzet lehetetlen iránti hűségben, amellyel érvényt szerez a hadi állapot hatalmi rendszeréből kizárt radikális kritikai gondolkodásnak. Vagy a be nem illeszkedésben egy ott és akkor magától értetődő egység partikuláris felosztásaiba, merthogy nem akar sem vezér, sem parancsot teljesítő alattvalóvá lenni. Az igazság fabulája nem ellenőrizhető, nem is bizonyítható, hanem csak állítható. Badiou szerint egyedül ez a militáns afirmáció képes igazságokra, melyek az egyedi többszörös modellje szerint teszik szingulárisá a *homo sapiens*t a többi ragadozó állatfaj között. A 'dömdödöm'-ök ismétlődő közbeavatkozása tehát az objektív tudástól megkülönböztetett, vagy inkább azzal radikálisan szakító szubjektív gondolkodás harcos állításainak nyomvonala Lázár Ervin történetében.

4-5. A másik iránti felelősség és a filozófiai éthosz

Foucault filozófiai éthosza Badiou igazságétikájának közvetlen előzményként határozotlan eltér a Másikhoz való viszonyra alapozott etikai tájékozódástól. A dolgokhoz való viszony (átalakításuk technikai, technológiai képessége), illetve a mások viselkedésének befolyásolásához (hatalmi viszonyok) képest az etika az önmagunkhoz viszonyulás tengelyéhez igazodik: önmagunk állandó történeti kritikájává változik.²⁶ A Derrida által is megőrzött lévinasi tájékozódásban²⁷ a másik közelsége az Ugyanaz teljességének megkérdő-

---

²⁵ Jacques Lacan, *Écrits. A Selection*, ford. Alan Sheridan (London: Routledge, 1997).

²⁶ Foucault, *Mi a felvilágosodás?*, 111-12.

²⁷ Emmanuel Lévinas, *Teljesség és végtelen*, ford. Tarnay László (Pécs: Jelenkor, 1999); Emmanuel Lévinas, *Otherwise than being, or, Beyond essence*, ford. Alphonso Lingis (Pittsburgh: Duquesne University Press, 1998).

jelezéseként, az Én spontaneitásának véget vető *kritikaként* egészen más kapcsolatteremtési gyakorlatra épül. A másiknak kitettség sebezhetősége, passzivitása mint fogékonyság, felelősség és mint az „ím hol vagyok” ábrahामी gesztusa csak kritikai analógiák révén tűnhet az önmagunk történeti kritikájában átalakuló szubjektivitás előzményének. Badiou antifilozofikus gondolkodásként különbözteti meg a lévinasi *etikai viszony* gondolkodással szembeni elsőbbségét.²⁸ Úgyhogy az etika közös címén valóban a kapcsolatteremtés két eltérő gyakorlatával van dolgunk: az egyik a rezponzív passzivitás intenzitása, a másik a forradalmi törekvés intenzitása révén hangolódik a szubjektivitás történéseire. Dömdödöm egyikben áldozat(ot hoz), a másikban politikailag szubjektivizálódik.

Derrida etikai filozófiája számol a tudás paradoxonokba dermedésével, és a kimondhatatlannal mint a beszéd másikjával. Ettől *antifilozofikus*. Dömdödöm megszólalásai innen nézve olvashatók a kimondhatatlan szeretet nyelvtelenségeként vagy nyelven túliságaként, Lázár Ervin meséje pedig a szeretet újabb himnuszaként, melyben a szavak, a retorika és az állítás performativitása alárendelődik az Egészen Más iránti feltétlen (abszolút) tiszteletnek, illetve az iránta és előtte való abszolút felelősségnek. Foucault és Badiou filozófiai etikája viszont nem fogadja el az etikát kiindulópontként. Szerintük sohasem lehet általános alap, hanem csak valaminek — önmagunk állandó (sohasem végleges) történeti kritikájának vagy valamely igazságtörténésnek — az etikája. Innen nézve az tűnik fel Lázár Ervin meséjében, hogy a szeretet igen problematikus fogalom, hiszen mindenki más értelemben használja, s Dömdödöm „egyértelmű” megoldásával kapcsolatban pedig jogosan merül fel Mikkamakka gyanúja, hogy voltképpen nem más, mint Aromo, „a fékezhetetlen agyvelejű nyúl” antifilozofikus megoldása a másik iránti kötelező tisztelet jegyében. Dömdödömnek mindig mások tulajdonítanak ilyen vagy olyan beszédet vagy kimondhatatlan szeretetet, ő maga tényleg csak ennyit tud mondani: dömdödöm.

6-7. Hálózatosítás és poliverzummá hangolódás

A hálózatelmélet első látásra ugyanúgy kapcsolja össze a diszciplinárisan elkülönült területeket (matematikai, biológiai, gazdasági, társadalmi és viselkedés-jelenségek),

---

²⁸ Lásd Badiou, *Ethics*, különösen 2. fejezet: *Does the Other Exist?*, 18-29.

mint a húrelmélet a makrofizikát a mikrofizikával, csak hogy a húrelmélet megsokszorozódó dimenziói nem képezhetnek hálózatot. A hálózati tér törvényszerűségei ugyanúgy megváltozhatnak az ilyen tér bármely pontjából kiinduló kiegészítő dimenziókban, mint ahogy a kvantummechanikai jelenségekben is megváltoznak az általános relativitáselmélet geometriai terének törvényszerűségei. A hálózati kapcsolatteremtés nem minden kapcsolat alapja, csak a hálózatosság ritmusán belül tűnik annak. Miután a társaknak nem sikerül *behálózniuk* Dömdödömöt a pomogácsoktól rettegésbe, erőszakkal megkötözik, s minden kapcsolatteremtési kísérletét a hálózati kapcsolatoknak megfelelően *kalkulálják*. Hiába próbálja kijózanítani a társakat a mondvacsinált pomogácsok miatti rettegésből, ezt a pomogácsok elleni készülődésbe hálózva bomlasztó tevékenységként értékelik, s ilyenként is torolják meg rajta. A kikiáltott hadiállapot által megkövetelt szigorú egység ilyenformán a korábbi civil vagy baráti hálózat átalakulása az önteremtő hálózatok törvényszerűségei szerint. Korábban a tisztás lakói egymással álltak sűrű összeköttetésben, s Kisfejű Nagyfejű Zordonbordon csak a peremén állt ennek a hálózatnak, minimális számú kapcsolattal. A pomogácsok támadásának bejelentésével és a különös hangokhoz kapcsolásával viszont hirtelen ő lett a hálózat legtöbb kapcsolattal rendelkező központja, annál is inkább, mivel Mikkamakka, a korábbi legnagyobb központ időszakosan hiányzott, vagyis ki volt kapcsolva. Ezzel az egész hálózat átalakult, hiszen ettől kezdve csakis a pomogácsok elleni hadviselés vezére lehetett *alkalmas*, illetve *népszerű* központtá²⁹, akin mindenki várakozással csüng, és lesi a parancsait. Minden tisztáslakónak az új hálózat egy csomópontjává kellett változnia: vezérjelöltté, katonává, hadi tanácsossá, veszélyeztetetté vagy megmentővé. A tiltakozó Dömdödöm előbb bomlasztóként, majd renegátként, illetve belső ellenségként lesz a hálózat részévé.

De csak addig, amíg Mikkamakka, aki a pomogácsok *egyetemes* támadását a bokrok közé rejtett hordó és fűrész hangjainak *szinguláris* ritmusaként leplezi le, ki nem szabadítja voltaképpen a többieket a pomogácsoktól való félelemből, s ezzel indokolatlanná teszi Dömdödöm kötelékeit is. Innen nézve a tisztásbeliek önteremtő hálózatát inkább párhuzamos világok húrelméleti rezgésmintázatainak látjuk. Nemcsak a pomogácsok küszöbön álló támadására berendezkedés, hanem a Ló Szerafin sebesség-

---

²⁹ Lásd a skálafüggetlen hálózatok törvényszerűségeit Barabási *Behálózza* című könyvének alábbi két fejezetében: *A hetedik láncszem. A gazdag egyre gazdagabb* (növekedés és népszerűségi kapcsolódás), 68-79.; *A nyolcadik láncszem. Einstein hagyatéka* (alkalmassági modell), 80-91.

gét tesztelő relativitás-futóverseny (melyben a nyertes önmagát győzi le), a költőverseny verslaboratóriuma (ahol a versgenerálás eltérő módjai hoznak létre közös vonatkoztatási rendszerben elhelyezhetetlen változatokat) vagy az álmisság elleni legjobb kúra felkutatásának kísérletei is mind-mind a *Négyszögletű Kerek Erdő* homogén térben semmiképp sem elgondolható külön kozmoszának párhuzamos világai, melyekben nem föltétlenül ugyanazok a törvényszerűségek. Lázár Ervin a mi világunkból *kimenekítés* „Big Bangjével” hozza létre meseregényét, hogy aztán ugyanazoknak a húroknak (szereplőknek) az át- meg áthangolásaival alakítson ki benne fejezetnyi világszeleteket.

8. Egyedi intenzitások nyomában

A vizsgált sokféleségek egyediségét abban látom, hogy a bennük tájékozódást lehetővé tevő kapcsolatteremtési gyakorlatok nem vezethetők vissza egymásra. A gyakorláskutatás ezt a redukálhatatlan sokféleséget tartja szem előtt, anélkül, hogy olyan foucault-i értelemben vett pozitívítási szintet³⁰ feltételezne, amelynek működései, törvényszerűségei alapoznak meg minden további, ezen alapuló történetet. Ehelyett a szubsztrátumok és kontextusok hatásait is a késztetések sokféleségéhez *asszimilálva*, olyan tájékozódási kényszert tár fel, amely elkerülhetetlenné teszi ugyan a kapcsolatteremtést, de amelyből nem lehet levezetni egyik vagy másik tájékozódási gyakorlat ritmusát, és az ilyen ritmusok közötti átjárás sem rendelhető alá valamely elemibb vagy komplexebb pozitívítási szint működésének vagy ott kialakuló viszonyoknak. Akkor is, ha minden pillanatban vannak fizikai, genetikai, idegrendszeri, környezeti, társadalmi, ideológiai, etikai és technológiai késztetések (hatások, kényszerek, csábítások, ígéretetek, biztatások), a tájékozódás még a követésben is szinguláris, mert a kapcsolatteremtés gesztusa valamennyi folyamatban, illetve valamennyi folyamat között gyakorlás marad (nem válik működésekké).

Irodalomolvasás közben úgy tűnhet, hogy egy történetbe bármi belefér: az emberek megszabadulnak a szomorúságuktól, tündérek segítségét élvezhetik, állatokkal társaloghatnak egyenlő társakként stb. De csak az lehet bármi, ami tényleg belefér a történetébe. Igaz, hogy a ritmus mindig sokféle eset, csak hogy finomhangolás révén rezo-

---

³⁰ Vö. Michel Foucault, *A tudás archeológiája* (Budapest: Atlantisz, 2001), különösen *A történeti apriori és az archívum* c. fejezet, 163-71.

nálnak egymásra. Hogyan fér bele például a Négyszögletű Kerek Erdő történetébe a nagy egyetemes, világméretű csalás?³¹ Csakis ritmusra hangoltan: mókás találmányként, amely kétszer lepi meg az embereket. Az önmagát leleplező csalás érdekes *ingyen* kísérletté válik, s furfangossága a felfedezett trükk meglepetéseivel gazdagítja elkövetőjét és célközönségét egyaránt. Csupa ilyen trükkök történnek Lázár Ervin mesélésében is. Igazából itt a mese a nagy egyetemes, világméretű csalás: jelentéktelen, mindennapi eseményeket illeszt egy olyan elbeszélésbe, amely, miként a nagyító befőttesüveg a ványadt barackokat, igen tetszetőssé teszi azokat. S minthogy a szemünk előtt lesz a *nyamvadt* esetekből mesés történet, ez annyira elkápráztat, hogy a hozzávalók a leleplezés után is *édesek* maradnak.

Ugyanilyen trükkös kísérlet a bárányfelhő-bodorítás.³² Mikkamakkának valamiképpen tényleg értenie kell a bárányfelhőköz, ha bárányfelhő-bodorítónak adja ki magát. No meg rezonálnia kell az őt letartóztató társakra is, akik a *Szirénfalvi Szürkevarjú Szerénával* szirénázó rohamautót találták ki ugyanolyan trükkösen, mint ő a bárányfelhő-bodorítást. Legtöbbünknek fogalmunk nincs, mitől bodrosak a bárányfelhők, jöllehet ez annyira szembetűnő, hogy a nevüket is innen kapták. Mikkamakka, aki ezt már észrevette, miközben maga is eltöprengett a kérdésen, előre tudja, milyen megdöbbenő lesz a többiek számára is a gondolat. És azt is, hogy ha közülük senki nem tudja a választ, mindannyian a kérdés tiszteletreméltó felfedezőjétől várják majd azt. Úgyhogy néhány „dramaturgiai instrukció” révén, melyet önkéntelenül is követnek a társak (tudniillik, hogy nézzenek az égre, vegyék észre a bárányfelhőket és titokzatos bodrait), az elbeszélés egy jól időzített pillanatában rövidre zárhatja a magyarázatot a befőttesüveg-hatáshoz fogható mesés csalással: ő a bárányfelhő-bodorító. Ha ugyanis nem értjük, hogyan lehetnek maguktól olyan bodrosak a bárányfelhők, akkor valakinek ki kellett bodorítania őket. Ez pedig ahhoz illő feladat, aki a bodrok titkát már feltárta előttük.

Lázár Ervin meséinek minden trükkös kísérletében ugyanilyen kifinomult érzékkel tapintja ki író és olvasó a történés valamely egyedien intenzív ritmusát. Igaz, hogy sokféleképpen leírhatjuk, modellezhetjük, magyarázhatjuk a kimunkált történetet, de a ritmusát csakis ilyen ráhangolódással követhetjük. Nemcsak célzásokat kell elértenünk

---

³¹ Lázár Ervin, „Vacskamati, a nagy, egyetemes, világméretű csaló”, in uő, *A Négyszögletű Kerek Erdő*, 66-73.

³² Lázár Ervin, „A bárányfelhő-bodorító”, in uő, *A Négyszögletű Kerek Erdő*, 48-56.

intencionális ráirányulással, hanem egyedi figyelemgesztusokban szereznünk gyakorlati jártasságot. Ha valaki csak a 'bárányfelhők' jelentésére figyel, esetleg a színüket megidézve, de nem csodálkozik el a bárányok és a felhők gypjának rejtélyes bodrain, az nem lehet Mikkamakka módjára az írásgyakorlat játszópajtásává. Az irodalmi írás- és olvasás *gyakorlatilag* nem választható el ezekről a kísérleti gesztusrezonanciákról, melyekben a követett történés ritmikai szingulárisával teremtünk kapcsolatot. Ehhez képest a kutatás felsorolt kísérletei, miközben általános elveken és törvényszerűségeken alapuló magyarázatot kínálnak, nem abban különböznek, hogy nincs egyedi ritmusuk, hanem abban, hogy a vizsgált történések ritmusára hangolódás helyett azok egyetlen közös terét igyekeznek kiépíteni, mely óhatatlanul a diszciplinárisan és módszertanilag kidolgozott kutatási gyakorlatuk mozgásterével esik egybe. Míg az irodalmi gyakorlatok intenzív egyedi ritmusokra igyekeznek ráhangolódni, a vázolt kutatási gyakorlatok minél több történést próbálnak ugyanarra a ritmusra hangolni. Minthogy azonban a pozitívítási szintként tételezett történés is mindig szinguláris, egyrészt nem kerülhetik el az alternatív pozitívítási szintek integrálhatatlanságát, másrészt elveszítik a kutatás során áthangolt történések ritmikai szingularitását.

III. KONKLÚZIÓK

Az egyedi sokféleségek összehasonlító vizsgálatának egyik konklúziója az lehet, hogy a szubjektivitás védelmében nem elég a szubjektivitás redukálhatatlanságának fenntartása (melyben nemcsak Lévinasszal, hanem a vele radikálisan szakító Badiouval is osztunk), inkább azt kellene mondanunk, hogy a szubjektivitás a gyakorlás egymásra visszavezethetetlen ritmusainak tájékozódásbeli fenntartása. Vajon lehet-e nem hinni Dömdödmönek? Akkor lehetne, ha a beszéde és a gesztusai elárulnák egymást, szétválnának (állítaná, hogy valami igaz, miközben hazudna). De minthogy nála szó és gesztus ugyanaz a történés, csak akkor „értjük”, amit mond, ha rezonálunk gesztusai ritmusára. A kísérlet nemcsak tételezés, hanem gyakorlati ráhangolódás arra, amiben az illető kísérlet során *hiszünk*. Sohasem kételkedhetünk abban, amiben éppen hiszünk, csak abban, amiben már/még nem hiszünk.

A második konklúzióm szerint ugyanez érvényes a felsorolt kutatók tájékozódási kísérleteire. Gyakorlatilag elkerülhetetlen hinni valamiben, ami épp *velünk* történik: mediálás, igazságtörténés, döntésáldozat, önmagunk történeti kritikája, hálózatoso-

dás/hálózatosság, viszonykalkuláció, gesztusrezonancia vagy a pomogácsok támadása. A hit, amennyiben több pusztá feltételezésnél, vagyis amennyiben *kísérlet*, sohasem pusztán felfogás, hanem gesztuális kapcsolatteremtés: a kísérlet ritmikai (gyakorlati) dimenziója. Az, hogy Badiou a fennállóval való radikális szakításból vezet le minden „alternatív” gyakorlatot, vajon nem hit? Ha a zárójelbe tett apostoli hit (Krisztus feltámadása mint az esemény fabulája) csak militáns afirmációjában valóságos, a radikális szakítás igazságot megalapozó, kitüntetett eseménye is az elkötelezett baloldali harcok hite és kísérlete.

A harmadik konklúzió szerint a sokféleség számunkra gyakorlati/kísérleti tájékozódásunk ritmikai szingularitása révén adott. Ez az, amit kutatás közben sem vezethetünk vissza valami másra. Ha valaki megkérdezi, úgy értem-e, hogy a szabadságunk gyakorlatilag tájékozódási kényszer, ezt válaszolom: *dödöm, dödöm*. De azzal is számolni kell, hogy Bruckner Szigfrid és az előadásomban felsorolt kutatók követői nagy hévvel fognak visszaválaszolni: *Ne higgyetek Dömdödömnek!* Úgyhogy jelen tanulmány olvasóinak is óhatatlanul tájékozódniuk kell.

HIVATKOZOTT MŰVEK

- Badiou, Alain. *Ethics. An Essay on the Understanding of Evil*. Fordította Peter Hallward. London—New York: Verso, 2001.
- . *Handbook of Inaesthetics*. Fordította Alberto Toscano. California: Stanford University Press, 2005.
- . *Szent Pál. Az egyetemesség apostola*. Fordította Csordás Gábor. Budapest: Typotex, 2012.
- Barabási Albert-László. *Behálózva. A hálózatok új tudománya. Hogyan kapcsolódik minden egymáshoz, és mit jelent ez a tudományban, az üzleti és a mindennapi életben*. Fordította Vicsek Mária. Budapest: Magyar Könyvklub, 2003.
- . *Villanások. A jövő kiszámítható*. Budapest: Nyitott Könyvműhely, 2010.
- Berszán István. „In(ter)esztétikák, avagy a szomszédságról. Művészet, filozófia, politika és etika határkérdései.” *HELIKON Irodalomtudományi Figyelő* LIX (2013/4): 507-27.
- . *Complexity and Spaciousness — Networks, Strings and Spaces of Motion*. Kézirat.

- . *Gyakorláskutatás*. Pozsony: Kalligram, 2013.
- . *Terepkönyv. Az írás és az olvasás rítusai — irodalmi tartamgyakorlatok*. Kolozsvár: Koinónia, 2007.
- Derrida, Jacques. „A halál adománya.” Fordította Szabó László. *Vulgo* (2000/3-5): 144-60.
- Foucault, Michel, *A tudás archeológiája*. Budapest: Atlantisz, 2001.
- . „Az önmegaság technikái.” Fordította Kicsák Lóránt. In uő, *Nyelv a végtelenhez*. Debrecen: Latin Betűk, 2000.
- . „Mi a felvilágosodás?” In uő, *A modernség politikai-filozófiai dilemmái, a felvilágosodáson innen és túl*, szerkesztette és fordította Szokolczay Árpád. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutató Intézete, 1991.
- Greene, Brian. *The Elegant Universe: Superstrings, Hidden Dimensions, and the Quest for the Ultimate Theory*. New York: W.W. Norton, 1999.
- Lacan, Jacques. *Écrits. A Selection*. Fordította Alan Sheridan. London: Routledge, 1997.
- Lázár Ervin. *A Négyszögletű Kerek Erdő*. Budapest: Osiris, 1997.
- Lévinas, Emmanuel. *Otherwise than being, or, Beyond essence*. Fordította Alphonso Lingis. Pittsburgh: Duquesne University Press, 1998.
- . *Teljesség és végtelen*. Fordította Tarnay László. Pécs: Jelenkor, 1999.
- Pfeiffer, K. Ludwig. *A mediális és az imaginárius. Egy kultúranropológiai médiaelmélet dimenziói*. Fordította Kerekes Amália. Budapest: Magyar Műhely—Ráció, 2005.